

طراحی مدل بهینه‌سازی کنترل موجودی دستگاه‌های خودپرداز شهر تهران

علیرضا آقاقلی‌زاده سیار^۱، محمدرضا معتدل^{۲*}، علیرضا پورابراهیمی^۳

۱- دانشجوی دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، گروه مدیریت صنعتی، تهران، ایران

۲- استادیار، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، گروه مدیریت صنعتی، تهران، ایران

۳- استادیار، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج، گروه مدیریت صنعتی، کرج، ایران

رسید مقاله: ۲۵ اردیبهشت ۱۳۹۷

پذیرش مقاله: ۲۸ اردیبهشت ۱۳۹۸

چکیده

از آنجا که دستگاه‌های خودپرداز یکی از مهم‌ترین کانال‌های توزیع وجه نقد هستند، مدیریت موجودی آن‌ها یکی از مهم‌ترین وظایف بانک‌ها به‌شمار می‌رود. این مقاله به دنبال ارائه مدلی پویا و بهینه برای کنترل موجودی دستگاه‌های خودپرداز، با توجه به شرایط زمانی و مکانی دستگاه است. دستگاه‌های مورد بررسی ۳۶۸ عدد در شهر تهران هستند و بررسی رفتار دستگاه‌ها در بازه زمانی سه ماهه در سال ۱۳۹۶ انجام گرفته که شامل ۱۸۹۶۵۷ رکورد می‌باشد. این مدل با خوشه‌بندی داده‌های آماری در بعد زمانی و مکانی موفق به یادگیری الگوی موجود در کلان داده‌ها شده و بر همین مبنا درخت تصمیم ارائه شده قادر به پیش‌بینی تعداد مراجعه‌کننده به هر دستگاه می‌باشد. سپس با شبیه‌سازی سناریوهای به‌دست آمده هزینه‌های سیستم مشخص می‌گردند تا در نهایت با بهینه‌سازی مدل ارائه شده برای هر سناریو، میانگین هزینه کل سیستم به میزان ۱۲ درصد کاهش پیدا می‌کند.

کلمات کلیدی: داده کاوی، خوشه‌بندی میانگین کای، درخت تصمیم، شبیه‌سازی، بهینه‌سازی، الگوریتم جستجوی.

۱ مقدمه

رضایت‌مندی مشتری در گرو ارائه سرویس‌های مناسب از طرف بانک می‌باشد. پیش‌بینی تعداد مراجعه‌کنندگان دستگاه‌های خودپرداز می‌تواند کیفیت خدمات‌دهی بانک‌ها را به شدت بهبود ببخشد و در نتیجه به طور مستقیم در افزایش سودآوری بانک‌ها موثر باشد، بنابراین مدیریت و تدوین راهبردهای کلی بانک در زمینه پول‌گذاری دستگاه‌های خودپرداز با علم به چگونگی رفتار مصرفی دستگاه‌ها امکان‌پذیر است [۱]. همچنین ایجاد یک بستر نرم افزاری مناسب برای پیش‌بینی مراجعه‌کنندگان به دستگاه با ایجاد نظم و انسجام در فرایندهای روزانه این امکان را فراهم می‌سازد که بانک تامین پول دستگاه‌های بیشتری را تقبل کند و محدوده عملکردی خود را گسترش دهد. بدین ترتیب راه کارهای نرم افزاری در مورد پیش‌بینی تقاضای دستگاه‌های را کاهش می‌دهد و

* عهده‌دار مکاتبات

آدرس الکترونیکی: dr.motadel@gmail.com

سازمان قادر خواهد بود بر مبنای برآوردهای حاصل از نتایج نرم افزار برای تامین حجم پول مورد نیاز خود به صورت روزانه، هفتگی یا ماهانه برنامه‌ریزی نماید. در این مقاله با در نظر گرفتن کلان داده‌های^۱ مربوط به خودپردازهای یک بانک دولتی در سطح شهر تهران، به عنوان ورودی، مدلی ارائه گردیده که با استفاده از تکنیک‌های داده کاوی^۲، دستگاه‌های خودپرداز را در دو بعد زمانی و مکانی خوشه‌بندی^۳ می‌نماید که منجر به ایجاد سناریوهای مختلف برای تعداد مراجعه کنندگان در هر خوشه می‌گردد. سپس با شبیه‌سازی^۴ مقادیر هزینه‌های مربوط به کنترل موجودی دستگاه‌های خودپرداز در خوشه مربوطه و بهینه‌سازی^۵ متغیرهای مربوطه موفق به کاهش هزینه کل مربوط به این دستگاه‌ها می‌گردد.

این پژوهش در هفت بخش نگارش شده است. کلیات و شرایط حاکم بر فضای مساله و بیان مساله در بخش اول مطرح می‌شود و در بخش دوم مروری بر مقالات حوزه بانک‌داری، مدل‌های داده کاوی با تمرکز بر خوشه‌بندی کلان داده‌ها، و کاربرد مدل‌های کنترل موجودی دستگاه‌های خودپرداز انجام گرفته و شکاف‌های تحقیقاتی در ادبیات موضوع شناسایی شده‌اند. در بخش سوم روش شناسی پژوهش، معرفی اصطلاحات و متغیرها و سپس معرفی الگوریتم‌های استفاده شده برای مساله ارائه شده است. در بخش چهارم مراحل اجرای مدل به صورت گام به گام ارائه شده است. در بخش پنجم، بحث پیرامون مدل ارائه شده است و در بخش ششم شرح نتایج به دست آمده ارائه شده است. در بخش هفتم، پیشنهادات و زمینه‌های مطالعاتی بیشتر در تحقیقات آتی معرفی شده‌اند.

امروزه یکی از مشکلات مهم در موسسات صنعتی و بازرگانی، عدم وجود سیستم‌های کنترل موجودی سریع و منطبق با نیازهای محیطی می‌باشد [۲]. تعداد محدودی از مؤسسات تولیدی هستند که کم و بیش به اهمیت کنترل مواد و کالاها استفاده از سیستم‌های کنترل موجودی به‌عنوان ابزاری مدیریتی واقفند و اقداماتی جهت برقراری آن نموده‌اند و بقیه فاقد سیستم‌های کارا می‌باشند [۳]. این‌گونه مؤسسات به‌علت عدم دسترسی به اطلاعات درست و به موقع از موجودی‌ها و میزان و نوع آنها قادر به تهیه و تدارک تقاضای خود نیستند، و مسلم است که دچار مشکلاتی در این زمینه‌اند و در جستجوی سیستم‌های کاراتری برای مدیریت و کنترل موجودی‌ها هستند [۴]. به عبارت دیگر با گسترش و رشد روز افزون تغییرات در محیط خارجی سازمان‌ها و شدیدتر شدن رقابت سازمان‌ها دیگر سیستم‌های سنتی کنترل موجودی قادر به برآورده نمودن نیازهای سازمان‌ها نبوده که این خود شامل هزینه‌های مضاعفی برای سازمان می‌باشد که از جمله آنها می‌توان به کاهش فروش، کاهش اعتبار سازمان، افزایش هزینه‌های نگهداری، حمل و نقل، زیاد شدن تاخیرها، از دست رفتن مشتریان، سوق دادن مشتریان به سمت رقیبان و غیره اشاره نمود [۵]. با توجه موارد یاد شده و در جهت غلبه بر مسایلی که شرح آن رفت استفاده از یک سیستم یکپارچه مدیریت و کنترل موجودی که مبتنی بر کلان داده‌ها می‌باشد از این منظر که اطلاعات کافی و دقیق را در لحظه در اختیار مدل و یا شخص تصمیم‌گیرنده می‌گذارد می‌تواند راه حلی برای

¹.Big Data

².Data Mining

³.Clusterig

⁴.Simulation

⁵.Optimization

مشکلات یاد شده قلمداد گردد [۶]. چون تکامل صنعت بدون کاربرد روش‌های نوین و فنون پیشرفته عملی نخواهد بود، در همین راستا می‌توان از فنون و علوم نوین مدیریت و کنترل موجودی بهره‌ای شایان جست. چراکه زمان و هزینه از عناصر اصلی مدیریت به شمار می‌رود [۷-۹].

با این توضیح با پیش‌بینی تعداد مراجعه‌کنندگان به دستگاه‌های خودپرداز می‌توان با یادگیری ماشینی و در ادامه با مدل‌سازی رفتار داده‌های تاریخی بر مبنای پارامترهای تاثیرگذار تعداد مراجعه‌کنندگان به دستگاه‌ها را با دقتی قابل قبول پیش‌بینی کرد [۱۰]. برخی از پارامترهای مؤثر معرفی شده در این زمینه عبارت‌اند از: مصرف میانگین ماهانه، هفتگی و روزانه، پارامترهای تقویمی نظیر روز هفته، تعطیلات و نوع تعطیلات، رویدادهای مالی تأثیرگذار نظیر واریز یارانه‌ها در ایران و زمان‌های واریز حقوق و مستمری، پارامترهای جغرافیایی خاص هر دستگاه نظیر واقع شدن در نزدیکی مراکز خرید یا ادارات و اماکن خاص، و همچنین پارامترهای دیگری که با مطالعات کمی پیش رو استخراج می‌شوند. در این میان، روش‌های کلاسیک و مرسوم پیش‌بینی سری‌های زمانی نظیر میانگین متحرک و اتورگرسیون و ترکیبات حاصل از این مدل‌ها نظیر ساریمان، در مدل‌سازی رفتارهای غیرخطی و معلول به پارامترهای زیاد، کارایی چندانی ندارند [۱۱] و در مقابل روش‌های مبتنی بر هوش مصنوعی نظیر انواع خوشه‌بندی یا درخت تصمیم‌گیری یا شبکه‌های نروفازی و رگرسیون‌های بردار پشتیبان، در یافتن الگوهای غیرخطی و آشوبناک، عملکرد قابل قبولی از خود نشان می‌دهند [۱۲، ۱۳]. همچنین هر یک از این پیش‌بینی‌کننده‌ها با ساختار متفاوت، دارای کارایی متفاوتی در بازه‌های مختلف پیش‌بینی هستند. در مجموع، برای نیل به یک پیش‌بینی دقیق، علاوه بر شناسایی و استخراج پارامترهای مؤثر باید مدل‌های پیش‌بینی‌کننده‌ی مناسب و در نهایت، ترکیب پیش‌بینی‌کننده‌ها به درستی به کار گرفته شود [۱۴]. ساختار نرم‌افزاری راهکارهای ارائه‌شده به منظور پیش‌بینی تعداد مراجعه‌کنندگان دستگاه‌های خودپرداز، علاوه بر دقت قابل قبول باید به صورتی تدوین شود که قابلیت تجمع در بخش‌های نرم‌افزاری مورد استفاده‌ی بانک‌ها و شرکت‌های تابع را داشته‌باشد [۱۵]. از سوی دیگر، امروزه بانک‌های پیشرفته با استفاده از فناوری و اطلاعات مالی، ابتدا انواع ریسک‌های موجود در عملیات داخلی و بین‌المللی را شناسایی و سپس برای مدیریت صحیح آن برنامه‌ریزی می‌کنند [۱۶].

مدیریت دارایی‌ها و بدهی‌های بانک را می‌توان یکی از عوامل مهم رشد سودآوری آن‌ها دانست که به کاهش ریسک‌های احتمالی نیز کمک می‌کند. بدیهی است دسترسی به‌چنین وضعیتی (شناسایی ریسک، تجزیه و تحلیل و مدیریت ریسک) به کمک سیستم حسابداری مناسب و همچنین مدل مدیریت دارایی‌ها و بدهی‌های کارآمد امکان‌پذیر خواهد بود [۱۷]. بدین ترتیب، مدیریت دارایی‌ها و بدهی‌ها، امروزه به‌عنوان یک برنامه‌ریزی راهبردی عنوان می‌شود که با تبدیل آن به برنامه‌های عملیاتی کوتاه مدت می‌توان از کسب سود مورد نظر و کنترل ریسک‌ها اطمینان حاصل کرد؛ بنابراین، مدیریت وجوه نقد یا نقدینگی بانک به‌عنوان یکی از اجزای مهم مدیریت دارایی‌ها و بدهی‌ها، شامل پیش‌بینی نیازهای نقدینگی و تأمین آن‌ها با حداقل هزینه‌ی ممکن است [۱۸]؛ دلیل اصلی این چالش، تأمین منابع بانک از محل سپرده‌های کوتاه مدت و عندالمطالبه بودن تمامی سپرده‌ها از یک سو و تعهد به پرداخت تسهیلات و بلند مدت بودن اغلب

آن‌ها و درجه‌ی نقدشوندگی نسبتاً پایین سرمایه‌گذاری‌هاست؛ بنابراین، یکی از وظایف اصلی مدیریت بانک، ایجاد توازن میان ورود و خروج وجوه است [۱۹]. از سوی دیگر، نگهداری مقادیر فراوان نقدینگی، موجب تخصیص ناکارآمد منابع، کاهش نرخ سوددهی و از دست‌دادن بازاری می‌شود [۲۰]. داشتن الگویی برای پیش‌بینی مراجعه مشتریان کمک شایانی در جهت مدیریت وجوه محسوب می‌گردد. مقدار زیاد وجوه جذب شده‌ی بازارهای پولی در بانک‌ها، آن‌ها را مجبور خواهد کرد که به دنبال یافتن تکنیکی برای کاهش هزینه‌های پول باشند [۲۱].

با توجه به این مساله اساسی که فرایند بارگذاری پول نقد در دستگاه‌ها نقش اصلی در کیفیت خدمات‌دهی بانک‌ها و همچنین هزینه‌های ایجادشده برای بانک ایفا می‌کند می‌توان دریافت که ایجاد راهکار مناسب برای مدیریت موجودی شبکه دستگاه‌های خودپرداز اهمیت به‌سزایی خواهد داشت چرا که در وضعیت فعلی با توجه به مکان قرارگیری و تعداد مراجعه‌کنندگان دستگاه‌های خودپرداز، تعدادی از این دستگاه‌ها که مراجعه‌کننده زیادتری دارند با کمبود موجودی مواجه هستند و هزینه‌هایی مانند زیان مشتری از دست رفته، جریمه بانک مرکزی، از دست دادن کارمزد برای خدمات مختلف و همچنین سو تبلیغ برای بانک را به سیستم تحمیل می‌کنند و از طرفی آن دسته از دستگاه‌هایی که مراجعه‌کنندگان کمتری دارند به دلیل انباشت موجودی بیشتر، هزینه‌نگداری و ریسک امنیتی بالاتری را به سیستم تحمیل می‌کنند.

بنابراین در پژوهش صورت گرفته، مدل ارائه شده بر اساس پیشینه و مرور ادبیات پژوهش، با استفاده از نرم‌افزارهای کارآمد و ارزان و بر اساس معیارها و متغیرهای مساله، اقدام به پیش‌بینی تقاضای مراجعه‌کنندگان به دستگاه‌های خودپرداز و همچنین شبیه‌سازی و بهینه‌سازی هزینه‌های سیستم، در جهت ارتقای عملکرد و کاهش هزینه‌های شبکه خودپردازها عمل می‌نماید.

۲ پیشینه پژوهش

مساله مدیریت دارایی و بدهی‌ها در دستگاه‌های خودپرداز، با مسایل مدیریت موجودی نقدی تجاری متفاوت است و تنها در سال‌های اخیر مورد توجه محققان بوده است. تحقیقات در زمینه‌ی کنترل موجودی، اغلب به دو صورت سیاست مرور پیوسته و مرور دوره‌ای انجام می‌پذیرد. در سیاست مرور پیوسته می‌توان هر لحظه با توجه به موقعیت موجودی در دست، اقدام به افزایش سطح موجودی کرد؛ در حالی که در سیاست مرور دوره‌ای، فقط در زمان‌های خاص می‌توان این کار را انجام داد [۲۲]. در سیاست مرور پیوسته، به محض اینکه موقعیت موجودی به اندازه‌ی کافی پایین بود، یک سفارش صادر می‌شود. مدل دیگر با عنوان مدل مرور دوره‌ای شناخته می‌شود. این سیاست شامل بررسی موقعیت موجودی در نقاط مشخصی از زمان است. به‌طور کلی در این سیاست، فواصل بین بازدید موجودی ثابت است و به‌همین دلیل آن را سیاست مرور دوره‌ای می‌نامیم [۲۳].

مدیریت دارایی و بدهی بانک به عنوان برنامه‌ریزی هم‌زمان همه‌ی دارایی‌ها و بدهی‌های بانک، شامل ترکیب ترازنامه‌ی بانک تحت الزامات مختلف، مانند اهداف مدیران بانک، الزامات قانونی و مدیریتی و

شرایط بازار به منظور کاهش ریسک نرخ بهره، تأمین نقدینگی و تقویت ارزش بانک تعریف شده است [۱۷]. در [۲۴] رویکردی به منظور مدیریت وجه نقد برای شبکه‌ی دستگاه‌های خودپرداز ارایه شد. این رویکرد به منظور پیش‌بینی تقاضای وجه نقد روزانه برای هر دستگاه خودپرداز در شبکه به منظور تخمین بار نقدی بهینه برای هر دستگاه خودپرداز، بر مبنای یک شبکه‌ی عصبی مصنوعی شکل گرفته است. در روش بهینه، زمان، مهم‌ترین فاکتورها برای نگهداری دستگاه‌های خودپرداز در نظر گرفته شده است. مطالعات شبیه‌سازی در این تحقیق نشان داد که در رویه‌ی بهینه‌سازی شده، کاهش در حدود ۱۵ تا ۲۰ درصد در هزینه‌های نگهداری دستگاه‌های خودپرداز را ایجاد کرده است. از دیدگاه آن‌ها، برای به کارگیری و اجرای عملیاتی رویه‌ی مدیریت موجودی نقدی دستگاه خودپرداز ارایه شده، بررسی‌های تجربی بیش‌تر ضروری است.

در [۲۵] چارچوبی مفهومی برای دستیابی به راهبرد گسترش پیش‌بینی بهینه برای یک شبکه از دستگاه‌های خودپرداز ارایه شد و مزایای بالقوه و ممکن یک نرم افزار پیش‌بینی پیچیده ارزیابی شد. این مطالعه نشان داد که با به کارگیری الگوریتم واگنر-ویتین برای تخصیص موجودی بهینه و استفاده از برنامه‌ی صحیح دانتزیگ، فالکرسون و جانسون به منظور تعریف کردن و تعیین ریشه‌های حداقل فاصله‌ی مجموع می‌توان صرفه‌جویی عمده‌ای برای ارایه سرویس به مشتریان به دست آورد.

در ایران با به کارگیری روش شبیه‌سازی مونت کارلو، سیاست مناسب کنترل موجودی ده دستگاه از خودپردازهای بانک صادرات در شهر شیراز استان فارس تعیین شد [۲۶]. در این پژوهش، برای تعیین موجودی، از پنج سناریو و چهار زیرسناریو براساس سقف شارژ (حداکثر موجودی) و نقطه‌ی شارژ (حداقل موجودی) استفاده شد. این سناریوها نیز به نوبه‌ی خود براساس میزان کمبود و مازاد پول در دستگاه‌ها باهم مقایسه شدند و در نهایت، انتخاب بهترین سناریو صورت گرفت. در پژوهشی دیگر با به کارگیری روش شبیه‌سازی، سیاست مناسب کنترل موجودی دستگاه‌های خودپرداز بانک شهر در شهر تهران تعیین شد [۲۷]. در این پژوهش، برای تعیین سیاست کنترل موجودی، از سه سناریو برای تعیین حداکثر و حداقل موجودی استفاده شد. که منجر به کاهش هزینه‌های سیستم تا یک دهم گردید. در پژوهشی دیگری که مجدداً در شهر تهران و خودپردازهای بانک شهر صورت گرفته است [۲۸] مساله مدیریت موجودی دستگاه‌های خودپرداز با رویکرد رضایت مشتریان شبیه‌سازی شده است که در نهایت سناریوی منتخب منجر به کاهش چشمگیر هزینه‌های کنترل موجودی می‌گردد. از ضعف‌های این پژوهش‌ها، به کارگیری پاسخ‌هایی از پیش تعیین شده (سناریوها) برای مساله است؛ حال آنکه ممکن است سناریوهایی مناسب‌تر وجود داشته باشند.

محققان مطالعه‌ای با عنوان یک بهینه‌سازی ابتکار محور برای یک مدل اندازه‌ی بزرگ دارای ظرفیت محدود در شبکه‌ی ماشین‌های خودپرداز انجام دادند [۲۹]. در این مطالعه که در کشور تایلند انجام گرفت محققان مساله‌ی مراجعه مشتریان را در یک شبکه از ماشین‌های خودپرداز به منظور ارضاء کردن تقاضا و نیازهای مشتریان به موجودی نقدی در دوره‌های متعدد، با تقاضای قطعی بررسی کردند. هدف از این پژوهش، تعیین میزان پول به منظور قرارداد در دستگاه‌های خودپرداز و مراکز وجه نقد (خزانه‌ها) برای هر دوره،

در طول یک افق زمانی مشخص بوده است. الگوریتم‌ها در این مساله، به‌عنوان یک مساله‌ی موجودی چندپله‌ای با اندازه‌ی بزرگ دارای ظرفیت محدود تک آیتمی در نظر گرفته شدند تا هزینه‌های کل راه‌اندازی و فعالیت شبکه‌ی دستگاه‌های خودپرداز حداقل شود. محققان در این مطالعه، مساله را به‌عنوان یک مساله‌ی عدد صحیح مختلط فرموله کردند و یک رویکرد را مبتنی بر فرمول‌سازی مجدد مدل، به‌عنوان فرمول کوتاه‌ترین مسیر برای یافتن جواب نزدیک به جواب بهینه ارایه دادند. این فرمول‌سازی مجدد، مانند یک مدل سنتی و رایج است، اما در آن، به جز محدودیت‌های ظرفیت، محدودیت‌های توازن موجودی و راه‌اندازی مربوط به مدیریت پول در دستگاه‌های خودپرداز آزادسازی شده است. مدل جدید ارایه‌شده، متغیرها و محدودیت‌های بیشتری ایجاد می‌کند، اما برای حل کردن با برنامه‌ریزی کوتاه مدت، سریع‌تر است. از سوی دیگر، مهم‌ترین ضعف این تحقیق، در نظر گرفتن تقاضا به صورت قطعی در مساله‌ی اندازه‌ی بزرگ است؛ چرا که میزان تقاضای موجودی دستگاه‌های خودپرداز در دنیای واقعی، غیرقطعی و احتمالی محسوب می‌شود.

محققان دیگری مطالعه‌ای را با عنوان «سیاست کنترل داده محور برای عملیات پشتیبانی: یک مطالعه‌ی موردی اکتشافی در یک مؤسسه‌ی مالی» را در آمریکا انجام دادند [۳۰]. آن‌ها به کمک یک مؤسسه‌ی مالی بزرگ که موجودی را در چندین دستگاه خودپرداز مدیریت می‌کند، رده‌ای جدید از سیاست‌های داده محور برای مساله‌ی احتمالی پیش رو ارایه کردند؛ چرا که در این شرکت، مدیران ارشد تصور کرده‌اند که سیستم تأمین موجودی نقدی فعلی برای مدیریت دستگاه‌های خودپرداز، ناکارآمد و منسوخ بوده است و احتمال داده‌اند که به کارگیری موجودی نقدی بهبود یافته، هزینه‌ی کل سیستم را کاهش می‌دهد. محققان در این مطالعه، رویه‌ای قوی برای برخورد با راهبردهای گسترش موجودی دستگاه‌های خودپرداز ارایه می‌کنند. برخلاف سایر مطالعات صورت گرفته که یک سیستم مرور دوره‌ای با تابع تقاضای نرمال را در نظر می‌گیرند، در این تحقیق، چنین فرضیه‌ای در نظر گرفته نشده است و تجزیه و تحلیلی قوی و جدید ارایه شده است. رویکرد محققان، سری‌های زمانی پیش‌بینی‌کننده‌ی بهینه را پیدا می‌کند و بهترین توزیع خطای پیش‌بینی هفتگی مناسب را ارایه می‌دهد. سطح موجودی نقدی، هدف بهینه‌ی تضمین شده و زمان بین سفارش‌ها، تنها از طریق یک ماژول بهینه در مسیری شبیه‌سازی شده به دست می‌آید. این مسیر به وسیله‌ی محققان برای مؤسسه شبیه‌سازی تعیبه شده است. پژوهشگران در این تحقیق، یک روش مطالعه‌ی موردی اکتشافی را برای جمع‌آوری اطلاعات برداشت از حساب نقد در ۲۱ دستگاه خودپرداز متعلق به مؤسسه‌ی مالی به کار گرفتند. رویکرد جدید آن‌ها، کاهش ۴/۶ درصدی کل هزینه‌ها را نشان داد.

پژوهشی با عنوان «بهینه‌سازی دستگاه‌های خودپرداز با پیش‌بینی‌های تقاضای گروهی» در شهر استانبول ترکیه انجام گرفت [۳۱]. مطالعه‌ی آن‌ها، یک مدل دستگاه‌های خودپرداز با تقاضای گروهی و همچنین بهینه‌سازی تجمع خروج پول نقد روزانه را در فرایند پیش‌بینی پیشنهاد می‌کند. مطابق نتایج، این پیش‌بینی یکپارچه و رویه‌ی بهینه‌سازی برای یک منظور یا هدف، در هزینه سود نقدی و نارضایتی مشتری بالقوه بهتر عمل می‌کند. البته این شبیه‌سازی بر اساس عملکرد تنها پنج دستگاه خودپرداز صورت پذیرفت.

پژوهشگران در [۳۲] «بهبود پارتو و بهینه‌سازی مدیریت پول نقد مشترک برای بانک‌ها و شرکت‌های حمل‌کننده پول نقد» مدیریت موجودی بانک را در کشور مجارستان بررسی کردند. از دیدگاه آن‌ها، بهبود تکنیک‌های مدیریت موجودی نقدی در دستگاه‌های خودپرداز، به‌عنوان یک مسأله‌ی بهینه‌سازی مجزا برای بانک‌ها و شرکت‌های مستقلی که موجودی نقدی را برای ماشین‌های خودپرداز تأمین می‌کنند، توجه زیادی در ادبیات نظری به‌خود اختصاص داده است؛ بنابراین، آن‌ها به جای اینکه بر احتمال کاهش هزینه متمرکز شود، مسأله‌ی مدیریت موجودی را به‌عنوان مسأله‌ای تک بعدی در نظر گرفتند. آن‌ها به این نتیجه رسیدند که قیمت‌های قراردادی بین بانک‌ها و شرکت‌های حمل و نقل موجودی نقد را می‌توان با کاهش بیشتر هزینه‌ی بهینه‌سازی‌های انفرادی تعدیل کرد. محققان در این مطالعه، به منظور نشان دادن مناسب بودن این رویه، بهبود پارتو ممکن را با طرح‌های قرارداد مجدد بر مبنای پیش‌بینی تقاضای نقدی برای یک بانک تجاری مجارستانی و در نتیجه، کاهش قابل توجه هزینه تعیین کردند.

در مجموع نگاهی به مطالعات پیشین نشان می‌دهد که در بیشتر پژوهش‌ها تقاضای دستگاه‌ها به صورت قطعی (و نه احتمالی) در نظر گرفته شده است، ضمن این که در بیشتر این مطالعات هزینه‌های در نظر گرفته شده همه جانبه نیست و در برخی مطالعات، هزینه‌ی کمبود پول و فرصت ازدست رفته، در برخی هزینه‌ی خواب هر واحد پول، و در برخی نیز فقط هزینه‌ی نهایی پول‌گذاری دستگاه‌های خودپرداز، بدون توجه به سایر محدودیت‌ها حداقل شده است. ضمن اینکه در این مطالعات از ابزارهای قدرتمند داده کاوی در مسأله مدیریت موجودی خودپردازها استفاده نشده است. پژوهش‌های پیشین بر اساس سناریوهای از پیش تعیین شده اجرا شده‌اند در حالی که ممکن است راه‌حل‌های بهتری نیز موجود باشد. پژوهش‌های انجام گرفته بر روی شبکه خودپردازها از جامعه آماری بسیار کوچکی (بین ۱ تا ۲۰ دستگاه خود پرداز) سود برده‌اند که در صورت استفاده از جامعه آماری بزرگ‌تر می‌تواند در بهبود نتایج موثر باشد. از این رو به منظور از بین بردن خلا مطالعاتی موجود در این زمینه، در این پژوهش با استفاده از کلان داده‌ها و تکنیک‌های داده کاوی، شبیه‌سازی و بهینه‌سازی، مدل کنترل موجودی ضمن در نظر گرفتن هزینه‌های نگهداری پول، سفارش پول و هزینه کمبود پول، با توجه به موقعیت زمانی و مکانی هر دستگاه در شبکه خودپردازها ارایه می‌گردد. بنابراین یکی از ویژگی‌های بارز این پژوهش، ترکیب مدل‌های داده کاوی، شبیه‌سازی و بهینه‌سازی می‌باشد که با به کارگیری روش‌های ابتکاری^۱ و فرا ابتکاری^۲ موجب کاهش هزینه‌های شبکه دستگاه‌های خودپرداز می‌گردد.

۳ روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش از داده‌های مراجعه‌کنندگان به ۳۶۸ دستگاه خود پرداز نصب شده در کل شهر تهران استفاده شد، که شامل ۱۸۹۶۵۷ رکورد می‌باشد. بازه زمانی پژوهش از تاریخ ۱۳۹۶/۸/۲۵ تا تاریخ ۱۳۹۶/۱۱/۲۵ است و با توجه به مسایل حفاظتی بانک مطبوع از ذکر نام این بانک دولتی صرف نظر گردید. این پژوهش در سه بخش داده

^۱. Heuristic

^۲. Meta Heuristic

کاوی، شبیه‌سازی و بهینه‌سازی صورت می‌گیرد. در بخش نخست برای مرحله آغازین داده کاوی ملزم به اجرای خوشه‌بندی اطلاعات هستیم، از این رو برای تعیین تعداد خوشه بهینه در دو بخش زمانی و مکانی از شاخص دیویس - بولدین استفاده شد. پس از تعیین تعداد بهینه خوشه‌ها از روش میانگین کای برای خوشه‌بندی کلان داده‌ها استفاده می‌شود. در گام بعد با ترکیب نتایج خوشه‌بندی اقدام به تشکیل متغیرهای ورودی درخت تصمیم می‌شود. سپس با استفاده از این درخت تصمیم سناریوهای مختلف تعداد مراجعه کنندگان برای مدل استخراج گردید برای رسیدن به این منظور از نرم‌افزار IBM SPSS Modeler استفاده می‌شود و سپس در بخش دوم، عملیات شبیه‌سازی هزینه‌های سیستم، برای تمامی خوشه‌های به دست آمده در مرحله قبلی (داده کاوی) انجام خواهد گرفت و در بخش سوم با استفاده از الگوریتم فرا ابتکاری جستجوی ممنوعه مقادیر حاصل از شبیه‌سازی، بهینه‌سازی می‌گردند تا هزینه کل سیستم برای هر خوشه حداقل گردد. فرایند شبیه‌سازی و بهینه‌سازی سناریو منتخب در نرم‌افزار ARENA انجام می‌گیرد. در نهایت نتایج حاصله مورد ارزیابی، تحلیل و بررسی قرار گرفت و در انتها نیز پیشنهاداتی جهت ارتقای عملکرد سیستم ذکر گردید.

۳-۱ اصطلاحات، متغیرها و روش‌ها

مقادیر متغیرهای یادشده به صورت تجربی و از مصاحبه با مدیران و خبرگان بانکی و پژوهش‌های قبلی صورت گرفته در این حوزه استخراج شده است [۲۷] که این اصطلاحات و متغیرها در جدول ۱ نمایش داده شده است.

جدول ۱. تعاریف و مقادیر متغیرها		
نماد در محیط نرم افزار	متغیر	مقدار (میلیون تومان)
Holding cost	هزینه نگهداری پول	۰/۰۱۷
Shortage cost	هزینه کمبود پول	۰/۰۵
Ordering cost	هزینه هر بار سفارش دهی پول	۰/۰۸
Big S	حداکثر موجودی دستگاه	۵۰
Time for chek	زمان سرکشی	هر ۵ روز یکبار

واحد هزینه‌های مدل، میلیون تومان می‌باشد و واحد زمانی، ماهانه می‌باشد. ضمن اینکه هزینه کل سیستم برابر مجموع هزینه‌های نگهداری، کمبود و سفارش دهی پول می‌باشد.

خوشه‌بندی میانگین کای^۱

خوشه‌بندی تقسیم یک گروه ناهمگن به چندین زیرگروه ناهمگن است که بیشینه‌سازی تفاوت بین گروه‌ها و کمینه‌سازی تفاوت درون گروه‌ها را دنبال می‌کند [۵]. روش موثر متداول میانگین کای نیز از جمله روش‌های متداول خوشه‌بندی غیرسلسله‌مراتبی است که توسط مک کوین ارائه شد [۶]. در واقع الگوریتم میانگین کای پارامتر ورودی K (تعداد خوشه‌ها) را گرفته و از طریق آن به تقسیم‌بندی مجموعه‌ی n عضوی می‌پردازد به

^۱ K-Means

طوری که شباهت درون خوشه‌ای آن بسیار زیاد اما شباهت بین خوشه‌ای آن اندک باشد [۷]. به گفته محققین در میان الگوریتم‌های خوشه‌بندی روش میانگین کای برای تقسیم‌بندی بسیار رایج است [۸].

درخت تصمیم‌گیری C&R^۱

از الگوریتم‌های پرکاربرد درخت تصمیم الگوریتم C&R است این درخت از دسته‌بندی ورگرسیون برای پیش‌بینی استفاده می‌کند [۹]. هر گره ابتدا فیله‌های ورودی را برای یافتن بهترین تجزیه آزمایش می‌کند تا شاخص ناخالصی حاصل از تجزیه کم‌ترین مقدار باشد. تمام تجزیه‌ها دودویی هستند و تا زمانی ادامه می‌یابند که یکی از معیارهای توقف برآورده شود. درک مدل‌های این درخت و تفسیر قوانین استخراج شده نسبت به سایر مدل‌ها ساده‌تر است. برای آموزش درخت تصمیم مدل C&R یک متغیر باید فیله خروجی باشد و یک یا تعداد بیشتری فیله ورودی وجود داشته باشند [۱۰].

الگوریتم جستجوی ممنوعه^۲

برای رسیدن به جواب بهینه در یک مساله بهینه‌سازی، الگوریتم جستجوی ممنوعه ابتدا از یک جواب اولیه شروع به حرکت می‌کند. سپس الگوریتم بهترین جواب همسایه را از میان همسایه‌های جواب فعلی انتخاب می‌کند. در صورتی که این جواب در فهرست ممنوعه قرار نداشته باشد، الگوریتم به جواب همسایه حرکت می‌کند؛ در غیراین صورت الگوریتم معیاری به نام معیار تنفس را چک خواهد کرد. بر اساس معیار تنفس اگر جواب همسایه از بهترین جواب یافت شده تا کنون بهتر باشد، الگوریتم به آن حرکت خواهد کرد، حتی اگر آن جواب در فهرست ممنوعه باشد. پس از حرکت الگوریتم به جواب همسایه، فهرست ممنوعه به‌روزرسانی می‌شود؛ به این معنا که حرکت قبل که به‌وسیله‌ی آن به جواب همسایه حرکت کردیم در فهرست ممنوعه قرار داده می‌شود تا از بازگشت مجدد الگوریتم به آن جواب و ایجاد سیکل جلوگیری شود. در واقع فهرست ممنوعه ابزاری در الگوریتم جستجوی ممنوعه است که توسط آن از قرار گرفتن الگوریتم در بهینه‌ی محلی جلوگیری می‌شود. پس از قرار دادن حرکت قبلی در فهرست ممنوعه، تعدادی از حرکت‌هایی که قبلاً در فهرست ممنوعه قرار گرفته بودند از فهرست خارج می‌شوند. مدت زمانی که حرکت‌ها در فهرست ممنوعه قرار می‌گیرند توسط یک پارامتر که زمان ممنوعه نام دارد تعیین می‌شود. حرکت از جواب فعلی به جواب همسایه تا جایی ادامه می‌یابد که شرط خاتمه دیده شود.

۴ اجرای مدل

بخش اول در این مطالعه داده کاوی داده‌های دستگاه‌های خودپرداز می‌باشد. از این رو، در گام نخست پیش از شروع خوشه‌بندی ابتدا باید مقدار K (تعداد خوشه‌ها) تعیین گردد. برای تعیین بهترین خوشه‌بندی در این پژوهش از شاخص دیویس - بولدین استفاده شده است که در آن SC فاصله دورن خوشه‌ای (مجموع فاصله بین تمامی بردارهای ورودی قرار گرفته در یک خوشه، از مرکز همان خوشه) و dce فاصله بین خوشه‌ای (مجموع فاصله بین

^۱ . C&R Decision Tree

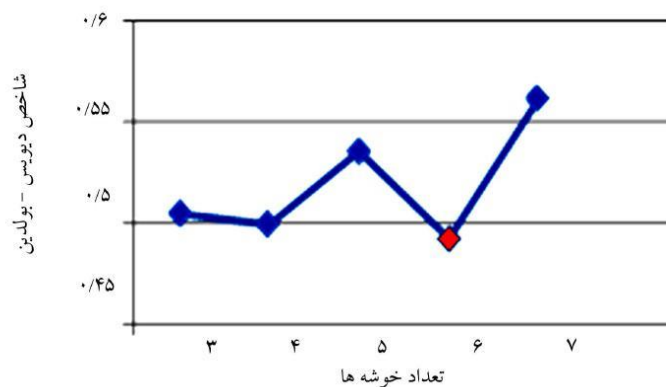
^۲ . Tabu Search

مراکز تمامی خوشه‌ها) را نمایش می‌دهد. براساس شاخص دیویس - بولدین، بهترین خوشه‌بندی رابطه (۱) را کمینه می‌کند [۱۱].

$$\frac{1}{c} \sum_{k=1}^c \min_{i \neq k} \left\{ \frac{S_c(Q_k) + S_c(Q_i)}{d_{ce}(Q_k, Q_i)} \right\} \quad (1)$$

نتایج حاصل از تعیین تعداد خوشه‌های بهینه با استفاده از شاخص دیویس - بولدین عبارت‌است از:

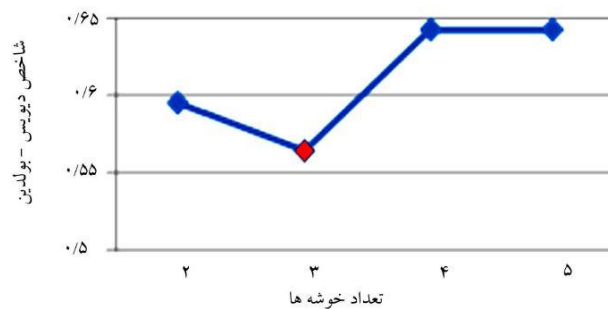
۱- تعداد خوشه‌ها برای تعداد مراجعه‌کنندگان در هر روز به دستگاه، مقادیر سه، چهار، پنج، شش و هفت به دست آمد که نتایج آن در شکل ۱ نشان داده شده است.

شکل ۱. تعداد خوشه‌های انتخابی براساس شاخص دیویس - بولدین در تعداد مراجعه‌کنندگان به دستگاه

با توجه به شکل ۱ تعداد خوشه‌ی بهینه برای تعداد مراجعه‌کنندگان در هر روز براساس شاخص دیویس - بولدین عدد ۶ می‌باشد که با رنگ قرمز مشخص شده است.

۲- تعداد خوشه‌ها برای مکان‌های قرارگیری دستگاه‌ها بر حسب تقاضا مقادیر دو، سه، چهار و پنج به دست آمد که نتایج آن در شکل ۲ نمایش داده شده است.

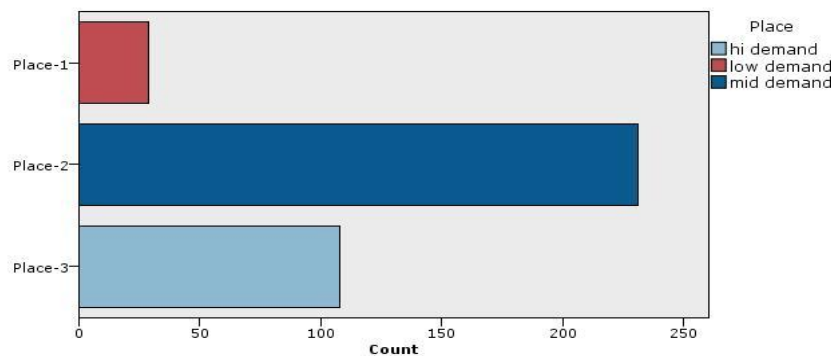
شکل ۲. تعداد خوشه‌های انتخابی براساس شاخص دیویس - بولدین برای مکان‌های قرارگیری دستگاه‌ها

با توجه به شکل ۲ خوشه‌ی بهینه برای مکان‌های قرارگیری دستگاه‌ها بر حسب تعداد مراجعه‌کننده براساس این شاخص عدد ۳ می‌باشد که با رنگ قرمز مشخص شده است.

حال با تعیین تعداد خوشه‌ها برای تعداد مراجعه‌کننده روزانه و مکان‌های قرارگیری دستگاه‌ها با ورود دیتای

مربوط به مراجعه کنندگان به محیط نرم افزار خوشه بندی براساس الگوریتم میانگین کای انجام می پذیرد. تعداد خوشه های تعیین شده بهینه برای مکان قرارگیری دستگاه های خودپرداز براساس شاخص دیویس-بولدین عدد ۳ به دست آمد که نتایج خوشه بندی اطلاعات توسط الگوریتم میانگین کای در شکل ۳ ارایه شده است.

Value	Proportion	%	Count
Place-1		7.88	29
Place-2		62.77	231
Place-3		29.35	108

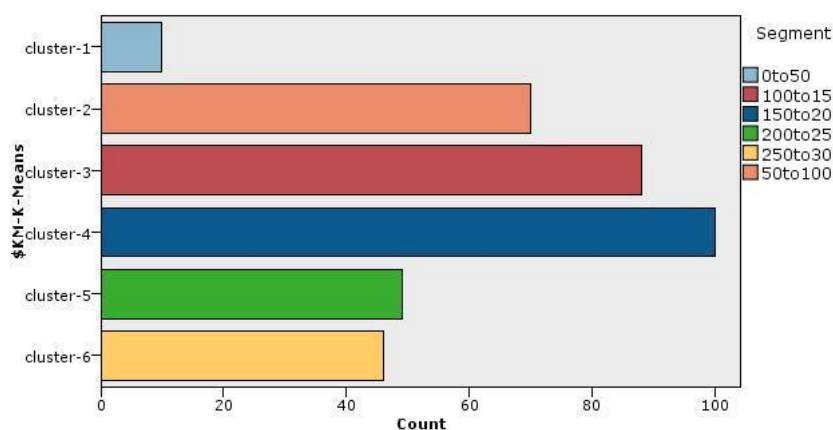
شکل ۳. نتایج خوشه بندی مکان قرارگیری دستگاه های خودپرداز

براساس نمودار فوق دستگاه های خودپرداز در سه مکان با تقاضای زیاد، تقاضای متوسط و تقاضای کم قرار دارند که پس از کنترل نمودن شناسه هر یک از دستگاه ها و مکان قرارگیری آنها مشخص گردید. دستگاه هایی که در مکان های پر تقاضا قرار دارند شامل دستگاه هایی می باشند که در مراکز خرید، مراکز تفریحی و بازارهای شهر تهران قرار دارند. به عبارت دیگر اکثر این دستگاه ها در بافت های تجاری شهر قرار گرفته اند و دستگاه هایی که در مراکز با تقاضای متوسط هستند مربوط به مکان هایی با بافت غالباً مسکونی هستند و دستگاه های قرار گرفته در خوشه کم تقاضا به طور کلی در نزدیکی مراکز اداری و آموزشی قرار دارند که در ساعات خاصی از روز از آنها استفاده می گردد.

پس از خوشه بندی مکان قرارگیری دستگاه ها نوبت به خوشه بندی تعداد مراجعه کنندگان به دستگاه ها می گردد، تعداد مراجعه کنندگان به دستگاه ها در این پژوهش به صورت روزانه بررسی شده و برای زمان های پر مراجعه و زمان های کم مراجعه محاسبه گردیده است. با توجه به اینکه تعداد خوشه های بهینه برای تعداد مراجعه کنندگان براساس شاخص دیویس-بولدین عدد ۶ به دست آمد نتایج این خوشه بندی به شرح شکل ۴ می باشد.

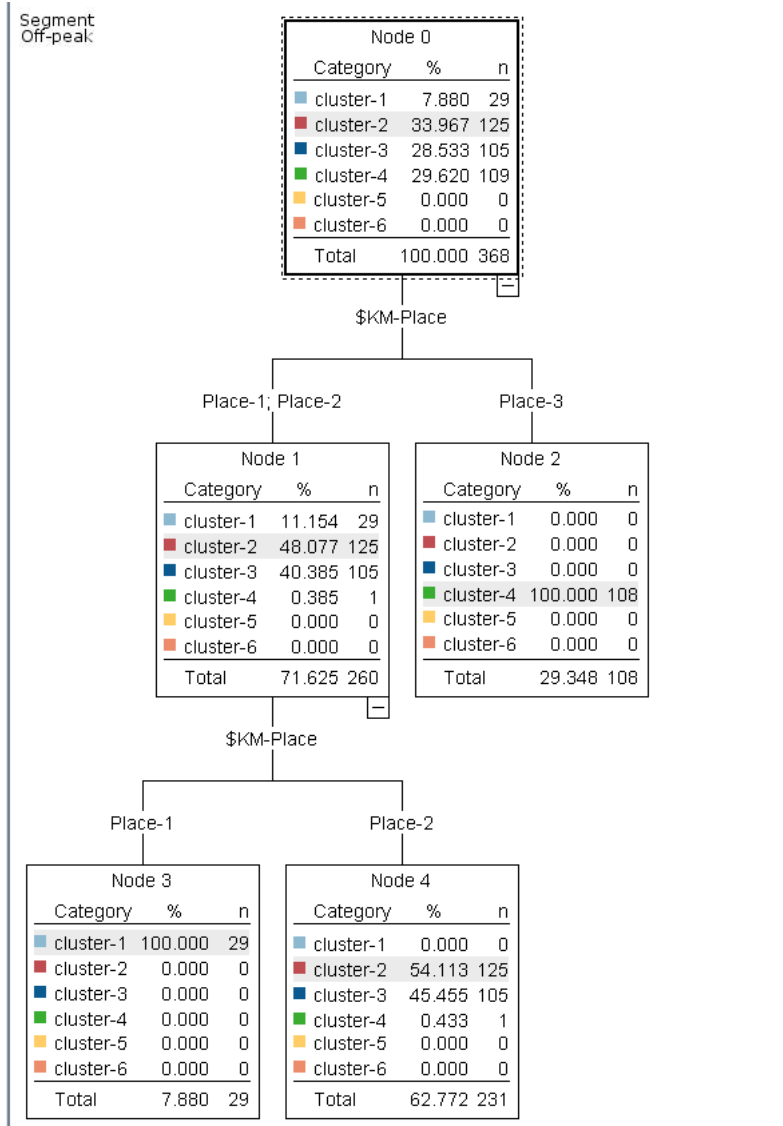
Value ▲	Proportion	%	Count
cluster-1		2.75	10
cluster-2		19.28	70
cluster-3		24.24	88
cluster-4		27.55	100
cluster-5		13.5	49
cluster-6		12.67	46

Segment	Color
0to50	Light Blue
100to150	Red
150to200	Dark Blue
200to250	Green
250to300	Yellow
50to100	Orange

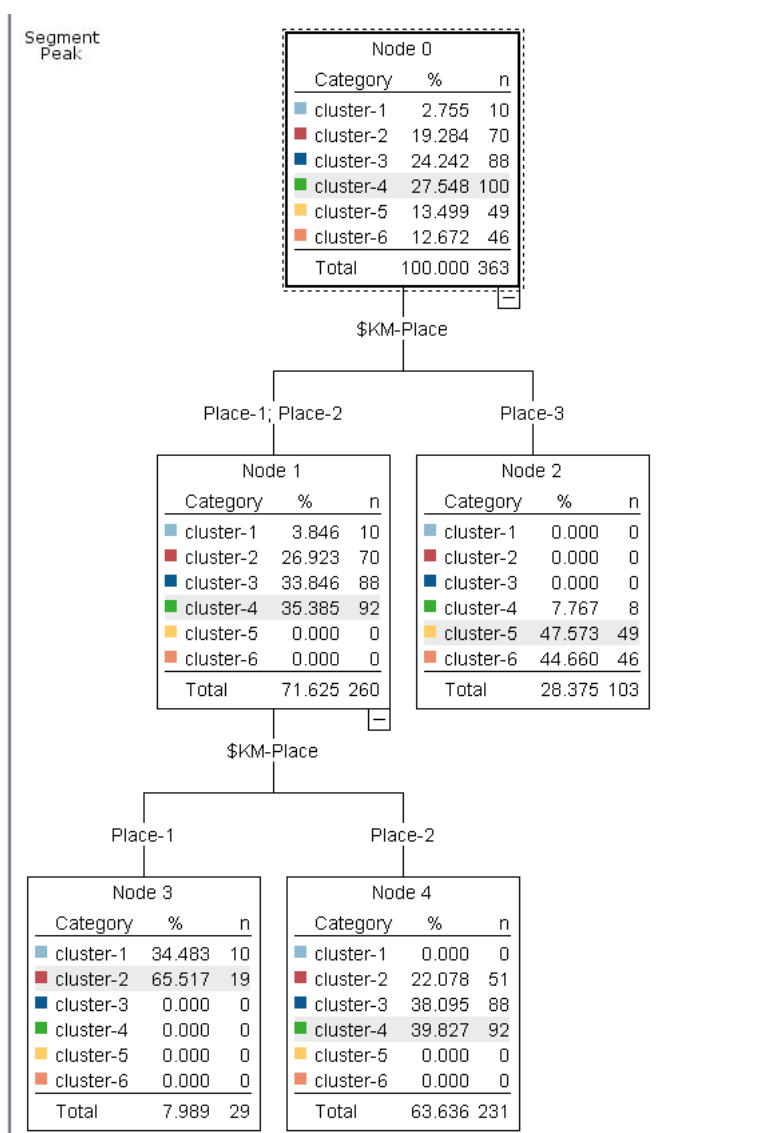

شکل ۴. نتایج خوشه‌بندی تعداد مراجعه‌کننده روزانه به دستگاه‌های خودپرداز

بر این اساس، تقسیم‌بندی خوشه‌ها در ۶ بخش که بین ۰ تا ۳۰۰ مراجعه‌کننده روزانه برای هر دستگاه می‌باشد انجام پذیرفته است. و همان‌طور که در شکل ۴ مشاهده می‌شود، خوشه ۱ شامل دستگاه‌هایی است که حداکثر ۵۰ نفر مراجعه‌کننده روزانه دارند. خوشه ۲ شامل دستگاه‌هایی است که حداکثر ۱۰۰ نفر مراجعه‌کننده روزانه دارند. خوشه ۳ شامل دستگاه‌هایی است که حداکثر ۱۵۰ نفر مراجعه‌کننده روزانه دارند. خوشه ۴ شامل دستگاه‌هایی است که حداکثر ۲۰۰ نفر مراجعه‌کننده روزانه دارند. خوشه ۵ شامل دستگاه‌هایی است که حداکثر ۲۵۰ نفر مراجعه‌کننده روزانه دارند و خوشه ۶ شامل دستگاه‌هایی است که حداکثر ۳۰۰ نفر مراجعه‌کننده روزانه دارند. در ادامه با ترکیب فیلدهای خروجی خوشه‌بندی تعداد مراجعان و خوشه‌بندی مکانی اقدام به ایجاد درخت تصمیم C&R برای زمان‌های کم مراجعه و زمان‌های پر مراجعه می‌نماییم که نتایج آن به شرح شکل‌های ۵ و ۶ می‌باشد.

شکل ۵. درخت تصمیم زمان‌های کم مراجعه

شکل ۶. درخت تصمیم زمان‌های پرمرآجه

با توجه به درخت تصمیم مندرج در شکل ۵ برای زمان‌های کم مرآجه^۱ نتایج زیر به دست آمد:

۱۰۰٪ دستگاه‌های نصب شده در مکان‌های پرتقاضا (مکان شماره ۳) در خوشه ۴ قرار دارند این بدان معنی است که تمامی دستگاه‌های اماکن پرتقاضا در زمان‌های کم مرآجه تعداد ۱۵۰ تا ۲۰۰ مرآجه‌کننده در روز دارند. و همچنین حدود ۵/۹۹ درصد دستگاه‌های موجود در مکان‌هایی با تقاضای متوسط (مکان شماره ۲) در خوشه‌های ۲ و ۳ قرار دارند ۵۴٪ برای خوشه ۲ و ۴۵٪ برای خوشه ۳ یعنی در زمان کم مرآجه دستگاه‌های نصب شده در این اماکن ۵۰ تا ۱۵۰ مرآجه‌کننده در روز دارند. و ۱۰۰٪ دستگاه‌ها نصب شده در مکان‌های کم تقاضا (مکان شماره ۱) در خوشه ۱ قرار دارند که شامل حداکثر ۵۰ مرآجه‌کننده روزانه در زمان‌های کم مرآجه برای این دستگاه‌ها می‌باشد.

^۱. Off Peak

حال با توجه به درخت تصمیم نمایش داده شده در شکل ۶ که مربوط به زمان‌های پیر مراجعه^۱ می‌باشد می‌توان این گونه اظهار نظر نمود: قریب به ۳۷/۹۲ دستگاه‌های نصب شده در مکان‌های پیر تقاضا (مکان شماره ۳) در خوشه‌های ۵ و ۶ قرار دارند که شامل ۲۰۰ تا ۳۰۰ مراجعه کننده در زمان‌های پیر مراجعه می‌باشد و در ادامه تمامی دستگاه‌های نصب شده در مکان‌های با تقاضای متوسط (مکان شماره ۲) در خوشه‌های ۲، ۳ و ۴ قرار دارند که شامل ۵۰ تا ۲۰۰ مراجعه کننده روزانه در زمان‌های پیر مراجعه می‌باشد و در نهایت تمامی دستگاه‌های مکان ۱ در خوشه‌های ۱ و ۲ (۵/۳۴٪ برای خوشه ۱ و ۵/۶۵٪ برای خوشه ۲) قرار گرفتند که به معنی وجود حداکثر ۱۰۰ مراجعه کننده برای این دستگاه‌ها در زمان‌های پیر مراجعه می‌باشد. حال با توجه به موارد مطرح شده می‌توان خاطر نشان کرد که با افزایش مراجعه کنندگان در زمان‌های پیر تقاضا اولاً ترکیب قرار گرفتن دستگاه‌ها در خوشه‌ها پراکنده تر شده و بازه‌ی تعداد مراجعه کنندگان افزایش می‌یابد ثانیاً چنان که از تعداد دستگاه‌های سالم و در جریان سرویس دهی مشخص است که با افزایش تعداد مراجعین در زمان‌های پیر تقاضا و افزایش تراکنش‌ها در بازه مورد بررسی تعداد ۵ دستگاه از جریان سرویس دهی به علت مشکلات فنی خارج شده‌اند که همین مساله در دقت پیش‌بینی‌ها تاثیر گذار می‌باشد.

پس از مشخص شدن نتایج بخش داده کاوی و مقادیر معین برای هر خوشه، در بخش دوم به شبیه‌سازی سیستم کنترل موجودی خوشه‌های تولید شده می‌پردازیم. با توجه به رفتارها و توزیع‌های متفاوت در مورد تعداد و زمان مراجعه‌ی مشتریان و همچنین میزان مصرف پول هر کدام از خودپردازها می‌توان برای هر یک از آن‌ها یک مدل کنترل موجودی خاص متصور شد. برای ساخت مدل هزینه‌های مزبور باید در نظر داشت که، با توجه به این که داده‌های استفاده شده در این بخش به صورت تجربی به دست آمده و شامل هزینه‌های دستگاه‌های خودپرداز بوده و هزینه‌های منظور شده در مدل از مصاحبه با مدیران و خبرگان بانکی و پژوهش‌های قبلی صورت گرفته در این حوزه استخراج شده است [۲۷]، روابط موجود را بر اساس جدول ۱ به صورت فرض برای مساله در نظر گرفت، از این رو هزینه کل یک دستگاه خود پرداز شامل مجموع هزینه‌های سفارش دهی، هزینه کمبود و هزینه نگهداری پول می‌باشد و همچنین حداکثر موجودی دستگاه ۵۰ میلیون تومان است، که در حقیقت عملیات پول گذاری و شارژ موجودی دستگاه هر ۵ روز یک بار انجام می‌شود. با ورود مقادیر حقیقی یاد شده و ساخت مدل‌های مربوطه در نرم افزار ارنا شبیه‌سازی انجام می‌گیرد، این شبیه‌سازی در مدت ۳۰ روز، برای دستگاه خودپرداز شش خوشه اجرا گردید که به عنوان نمونه، نتایج خروجی نرم‌افزار برای خوشه ۱، در شکل ۷ نمایش داده شده و همچنین خلاصه نتایج حاصله برای تمامی خوشه‌ها در جدول ۲ نمایش داده شده است.

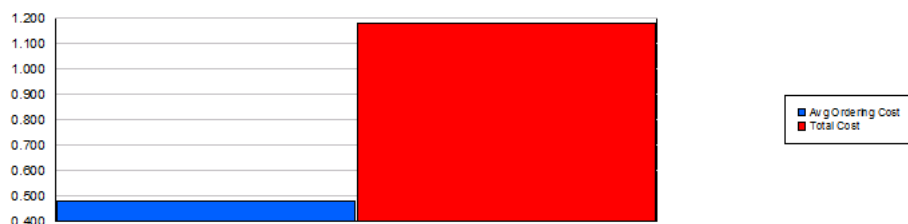
^۱. Peak

Time Persistent

Time Persistent	Average	Half Width	Minimum Value	Maximum Value
Holding Cost	0.6959	0.033977389	0.5104	0.8500
Shortage cost	0.00	(Insufficient)	0.00	0.00

Output

Output	Value
Avg Ordering Cost	0.4800
Total Cost	1.1759

شکل ۷. خروجی شبیه‌سازی مدل مربوط به خوشه ۱

جدول ۲. نتایج حاصل از بخش دوم (شبیه‌سازی)

خوشه	تعداد مراجعه کننده در یک ماه	هزینه سفارش دهی پول	هزینه نگهداری پول	هزینه کمبود پول	هزینه کل
۱	۱۴۲۰	۰/۴۸	۰/۶۹۵	۰	۱/۱۷۵
۲	۳۲۱۶	۰/۴۸	۰/۴۹۲	۰	۰/۹۷۲
۳	۵۱۰۰	۰/۴۸	۰/۳۲۲	۰/۱۱۴	۰/۹۱۶
۴	۵۹۶۴	۰/۴۸	۰/۲۶۹	۰/۲۶۹	۱/۰۱۸
۵	۷۵۸۵	۰/۴۸	۰/۲۲۶	۰/۶۱۷	۱/۳۲۳
۶	۹۰۷۱	۰/۴۸	۰/۱۸۴	۱/۰۲۲	۱/۶۸۷

همان‌گونه که در شکل ۷ مشاهده می‌شود نتایج خروجی نرم افزار برای شبیه‌سازی مربوط به خوشه ۱ (۵۰ نفر مراجعه کننده در روز) نمایش داده شده، بر این اساس در بازه زمانی یک‌ماهه ۱۴۲۰ نفر به این دستگاه مراجعه نموده‌اند که در این مدت هزینه نگهداری پول ۶۹۵۹۰۰ تومان، هزینه کمبود پول به دلیل رخ ندادن کمبود صفر و هزینه سفارش دهی پول ۴۸۰۰۰۰ تومان است که در نهایت هزینه کل سیستم برابر با ۱۱۷۵۹۰۰ تومان برآورد شده است. همچنین نتایج مربوط به سایر خوشه‌ها در جدول ۲ ذکر شده است. با توجه به مقادیر جدول ۲ به روشنی واضح است که با افزایش تعداد مراجعه کنندگان هزینه نگهداری پول کاهش و هزینه کمبود پول افزایش می‌یابد و همچنین، باید توجه داشت که زمان‌های سرکشی دستگاه‌ها ثابت بوده و هر ۵ روز یک‌بار می‌باشد که معادل ۶ بار سرکشی در ماه می‌باشد، از این رو در مدل‌های فوق برای تمامی خوشه‌ها ۶ بار هزینه سفارش دهی پول منظور گردیده است که این مقدار برابر است با مقدار ثابت ۴۸۰ هزار تومان. بنابراین با این میزان پول‌گذاری در دستگاه‌ها همان‌گونه که در شکل ۷ و جدول ۲ مشاهده می‌شود فقط دستگاه‌های مربوط به خوشه ۱ (۵۰ نفر مراجعه کننده در روز) و خوشه ۲ (۱۰۰ نفر مراجعه کننده در روز) با کمبود موجودی مواجه نمی‌شوند. از این رو،

برای کاهش هزینه کل سیستم در مرحله بعد اقدام به بهینه‌سازی پارامترهای مدل مذکور می‌نماییم. در بخش سوم پژوهش، پس از انجام شبیه‌سازی مدل کنترل موجودی، اقدام به بهینه‌سازی مدل ایجادشده به کمک الگوریتم جستجوی ممنوعه می‌نماییم، تا در نهایت با استفاده از خوشه‌های استخراج شده در بخش داده کاوی و همچنین مدل ایجادشده در بخش شبیه‌سازی، در قسمت بهینه‌سازی پژوهش مشخص خواهد شد برای هر یک از این خوشه‌ها، چه موقع و چه مقدار اسکناس در دستگاه قرار بگیرد تا هزینه‌های کل سیستم کاهش یابد. از این رو برای رسیدن به الگوی بهینه برای هر یک از خوشه‌ها گام‌های زیر اجرا می‌گردد:

گام اول: تمامی متغیرهای مربوط به هزینه نگهداری، هزینه کمبود و هزینه سفارش به عنوان متغیرهای مستقل فرض می‌شوند.

گام دوم: متغیرهای حداکثر موجودی دستگاه و زمان سرکشی به عنوان متغیرهای کنترل در نظر گرفته می‌شوند، البته لازم به توضیح است که برای به دست آمدن نتایج واقعی تر متغیر زمان سرکشی با مقادیر صحیح، در نظر گرفته شده است.

گام سوم: متغیر هزینه کل به عنوان تابع هدف تعریف می‌شود که هدف الگوریتم جستجوی ممنوعه کمینه کردن مقادیر آن خواهد بود.

با ورود فرضیات یاد شده و ساخت مدل‌های مربوطه در نرم افزار ارنا بهینه‌سازی انجام می‌گیرد، این فرایند در مدت ۳۰ روز، برای دستگاه خودپرداز شش خوشه اجرا گردید که به عنوان نمونه، نتایج خروجی نرم افزار برای خوشه ۱، در شکل ۸ نمایش داده شده و همچنین خلاصه نتایج حاصله برای تمامی خوشه‌ها در جدول ۳ نمایش داده شده است.

Best Solutions						
Select	Simulation	Objective Value	Status	Big S	Time for check	
☒	15	1.000503	Feasible	45.000000	6	▲
☐	24	1.000881	Feasible	45.026653	6	
☐	4	1.001035	Feasible	45.037630	6	
☐	5	1.001301	Feasible	45.056445	6	
☐	16	1.001945	Feasible	45.101884	6	
☐	26	1.002727	Feasible	45.157093	6	
☐	29	1.004701	Feasible	45.296612	6	
☐	28	1.005255	Feasible	45.335674	6	
☐	25	1.005425	Feasible	45.347723	6	
☐	27	1.008001	Feasible	45.529706	6	▼

شکل ۸. خروجی نرم افزار برای مدل بهینه‌سازی خوشه ۱

جدول ۳. نتایج حاصل از بخش سوم (بهینه‌سازی)

خوشه	زمان سرکشی قبل از بهینه‌سازی	زمان سرکشی بهینه	حداکثر موجودی دستگاه قبل از بهینه‌سازی	حداکثر موجودی بهینه	هزینه کل سیستم قبل از بهینه‌سازی	هزینه کل سیستم در حالت بهینه
۱	هر ۵ روز یکبار	هر ۶ روز یکبار	۵۰	۴۵	۱/۱۷۵	۱/۰۰۰۵
۲	هر ۵ روز یکبار	هر ۶ روز یکبار	۵۰	۴۵	۰/۹۷۲	۰/۸۰۱
۳	هر ۵ روز یکبار	هر ۵ روز یکبار	۵۰	۵۰/۹۷	۰/۹۱۶	۰/۹۱۶
۴	هر ۵ روز یکبار	هر ۵ روز یکبار	۵۰	۵۹/۳۲	۱/۰۱۸	۰/۹۹۴
۵	هر ۵ روز یکبار	هر ۴ روز یکبار	۵۰	۵۵	۱/۳۲۳	۱/۱۵۹
۶	هر ۵ روز یکبار	هر ۴ روز یکبار	۵۰	۵۵	۱/۶۸۷	۱/۳۷۴

همان‌گونه که در شکل ۸ مشاهده می‌شود نتایج خروجی نرم افزار برای بهینه‌سازی مربوط به خوشه ۱ (۵۰ نفر مراجعه کننده در روز) نمایش داده شده، بر اساس تکرار شماره ۱۵ اگر حداکثر موجودی دستگاه از میزان ۵۰ میلیون تومان به مقدار ۴۵ میلیون تومان کاهش بیابد و همچنین زمان سرکشی دستگاه از هر ۵ روز به هر ۶ روز یکبار تغییر یابد مقدار هزینه کل سیستم به کمترین حالت خود یعنی حدود ۱ میلیون تومان خواهد رسید که نسبت به حالت اولیه شبیه‌سازی شده به میزان ۱۷۵۰۰۰ تومان کاهش نشان می‌دهد. همچنین نتایج بهینه‌سازی مربوط به سایر خوشه‌ها در جدول ۳ ذکر شده است. براین اساس اگر در خوشه ۲، هر ۶ روز یکبار مبلغ ۴۵ میلیون تومان در دستگاه قرار بگیرد هزینه کل سیستم به مبلغ ۸۰۱۰۰۰ تومان کاهش خواهد یافت. در خوشه ۳، اگر هر ۵ روز یکبار مبلغ ۵۰۹۷۰۰۰۰ تومان در دستگاه قرار بگیرد هزینه کل سیستم به مبلغ ۹۱۶۰۰۰ تومان خواهد رسید که البته مقادیر واقعی در این خوشه اختلاف معنی‌داری با مقادیر بهینه‌سازی شده، ندارد. در خوشه ۴، اگر هر ۵ روز یکبار مبلغ ۵۹۳۲۰۰۰۰ تومان در دستگاه قرار بگیرد هزینه کل سیستم به مبلغ ۹۹۴۰۰۰ تومان کاهش خواهد یافت. در خوشه ۵، اگر هر ۴ روز یکبار مبلغ ۵۵ میلیون تومان در دستگاه قرار بگیرد هزینه کل سیستم به مبلغ ۱۱۵۹۰۰۰ تومان کاهش خواهد یافت. در خوشه ۶، اگر هر ۴ روز یکبار مبلغ ۵۵ میلیون تومان در دستگاه قرار بگیرد هزینه کل سیستم به مبلغ ۱۳۷۴۰۰۰ تومان کاهش خواهد یافت.

با توجه به مقادیر هزینه نگهداری و هزینه کمبود پول که در جدول ۲ بدان‌ها اشاره شد و مقایسه آنها با مقادیر حداکثر موجودی و زمان‌های سرکشی مندرج در جدول ۳، ذکر این نکته ضروری است که در فرایند بهینه‌سازی، در خوشه‌های ۱ و ۲ برای کاهش هزینه بالای نگهداری پول سقف موجودی دستگاه کمتر از میزان واقعی ۵۰ میلیون تومان یعنی ۴۵ میلیون تومان و زمان‌های سرکشی نیز طولانی‌تر از زمان ۵ روز یکبار در نظر گرفته شده است. و در خوشه‌های ۵ و ۶ برای کاهش هزینه بالای کمبود پول سقف موجودی دستگاه بیشتر از مقدار واقعی ۵۰ میلیون تومان یعنی ۵۵ میلیون تومان و زمان‌های سرکشی نیز کمتر از زمان ۵ روز یکبار پیشنهاد شده است.

پس از اتمام مراحل داده کاوی، شبیه‌سازی و بهینه‌سازی برای اعتبارسنجی مدل به دست آمده مقادیر پیش‌بینی شده با مقادیر واقعی مقایسه می‌شود. در جداول ۴ و ۵ میزان دقت پیش‌بینی الگوی ارایه شده، به نمایش

در آمده است:

جدول ۴. دقت پیش‌بینی مدل برای زمان‌های کم مراجعه

پیش‌بینی	تعداد	درصد
صحیح	۳۳۵	۹۱/۰۷
خطا	۳۳	۸/۹۳
مجموع	۳۶۸	۱۰۰

جدول ۵. دقت پیش‌بینی مدل برای زمان‌های پر مراجعه

پیش‌بینی	تعداد	درصد
صحیح	۲۹۸	۸۲/۲
خطا	۶۵	۱۷/۸
مجموع	۳۶۳	۱۰۰

مدل ارایه شده توانست پس از یادگیری داده‌های ورودی با دقت ۹۱٪ پیش‌بینی صحیحی ارایه دهد که این میزان دقت در بازه زمانی پر مراجعه به میزان ۸۲٪ کاهش می‌یابد که براساس نظرات خبرگان و مدیران بانکی این کاهش دقت پیش‌بینی مربوط به نقص فنی دستگاه‌ها به علت بیشتر شدن مراجعات، کمبود اسکناس‌ها در مخازن دستگاه‌ها و غیرمنظم شدن مراجعات به دستگاه‌ها و خدمات نگهداری نامناسب دستگاه‌ها در زمان‌های پر تقاضا می‌باشد.

۵ بحث

در این پژوهش پیش‌بینی بهینه تعداد مراجعین به دستگاه‌های خودپرداز با تمرکز بر رویکرد زمانی و مکانی دستگاه‌ها و همچنین الگوی بهینه کنترل موجودی این دستگاه‌ها با هدف کمینه‌سازی هزینه کل ارایه گردید. این مساله به دلایلی مانند پویایی، نبود راه حل‌های از پیش تعیین شده و جمع‌آوری داده‌ها به صورت تجربی، جزء مسایل و پیشامدهای گسسته می‌باشد. در شبیه‌سازی سیستم‌های گسسته و مدل‌سازی آن‌ها، متغیرها، تنها در مجموعه‌ای از مقاطع گسسته زمان تغییر می‌یابند. از این رو، زمان‌های مراجعه به دستگاه خودپرداز به دو بخش زمان‌های کم مراجعه و زمان‌های پر مراجعه تقسیم شد. زمان‌های با مراجعه زیاد شامل زمان واریز یارانه، زمان واریز حقوق و مستمری و روزهای ابتدای هفته می‌باشد و زمان‌های با مراجعه کم شامل روزهای تعطیل تقویمی، تعطیلات آلودگی هوا و بین تعطیلات و روزهای آخر هفته می‌باشد. در مورد مکان‌های قرارگیری دستگاه‌های خودپرداز پس از انجام خوشه‌بندی بر روی داده‌های این بخش، محل‌های نصب دستگاه‌های خودپرداز به سه نوع مکان، با تقاضای کم، تقاضای متوسط و تقاضای زیاد تقسیم شد. که با بررسی شناسه و محل نصب دستگاه‌ها مشخص گردید دستگاه‌های قرار گرفته در اماکن کم تقاضا اکثراً در بافت‌های اداری شهر نظیر ادارات و دانشگاه‌ها قرار دارند که معمولاً پس از اتمام ساعات کار بدون مراجعه‌کننده هستند. دستگاه‌های نصب شده در

اماکن با تقاضای متوسط نیز معمولاً در بافت‌های مسکونی شهر قرار دارند و دستگاه‌های نصب شده در اماکن پر تقاضا نیز در بافت‌های تجاری شهر نظیر مراکز خرید و بازارها قرار دارند.

با توجه به یافته‌های سایر مقالات و پژوهش‌ها درباره افزایش کارایی خودپردازها در مجموع می‌توان مواردی از قبیل وضعیت پول‌رسانی خودپردازها، وضعیت تعمیرات و نگهداری خودپردازها و مکان نصب خودپردازها را در نظر گرفت. افزایش کارایی خودپردازها به کوتاه شدن صفوف انتظار مشتریان برای دریافت خدمات و به دنبال آن کاهش هزینه مشتریان از دست رفته برای بانک می‌انجامد.

۶ نتیجه‌گیری

با توجه به داده‌های مربوط به عملکرد ۳۶۸ دستگاه خودپرداز یکی از بانک‌های دولتی در شهر تهران در بازه زمانی سه ماهه در سال ۱۳۹۶ و با فرض سرکشی و شارژ دستگاه‌ها در هر ۵ روز به میزان ۵۰ میلیون تومان، بر اساس جدول ۶ خواهیم داشت:

هزینه کل دستگاه‌هایی که در خوشه ۱ قرار دارند برابر است با ۱۱۷۵۰۰۰ تومان در مدت یک ماه. هزینه کل دستگاه‌هایی که در خوشه ۲ قرار دارند برابر است با ۹۷۲۰۰۰ تومان در مدت یک ماه. هزینه کل دستگاه‌هایی که در خوشه ۳ قرار دارند برابر است با ۹۱۶۰۰۰ تومان در مدت یک ماه. هزینه کل دستگاه‌هایی که در خوشه ۴ قرار دارند برابر است با ۱۰۱۸۰۰۰ تومان در مدت یک ماه. هزینه کل دستگاه‌هایی که در خوشه ۵ قرار دارند برابر است با ۱۳۲۳۰۰۰ تومان در مدت یک ماه و هزینه کل دستگاه‌هایی که در خوشه ۶ قرار دارند برابر است با ۱۶۸۷۰۰۰ تومان در مدت یک ماه، که در صورت تحقق مدل بهینه‌سازی شده و انجام شارژ دستگاه در فواصل زمانی پیشنهاد شده برای هر خوشه، هزینه کل هر یک از خوشه‌ها مطابق جدول ۶ کاهش خواهد یافت. این کاهش هزینه به طور میانگین برای تمام خوشه‌ها برابر با ۱۲ درصد می‌باشد.

جدول ۶. مقایسه هزینه کل سیستم

خوشه	هزینه کل سیستم قبل از بهینه‌سازی	هزینه کل سیستم در حالت بهینه	میزان کاهش
۱	۱/۱۷۵	۱/۰۰۵	٪ ۱۴/۹
۲	۰/۹۷۲	۰/۸۰۱	٪ ۱۷/۶
۳	۰/۹۱۶۶	۰/۹۱۶۳	٪ ۰/۰۳
۴	۱/۰۱۸	۰/۹۹۴	٪ ۲/۳
۵	۱/۳۲۳	۱/۱۵۹	٪ ۱۲/۴
۶	۱/۶۸۷	۱/۳۷۴	٪ ۱۸/۵
مجموع	۷/۰۹۳	۶/۲۴۶	٪ ۱۲

با در نظر گرفتن تعداد ۳۶۸ دستگاه خودپرداز می‌توان اظهار نمود که در صورت اجرای مدل پیشنهادی هزینه کل شبکه دستگاه‌های خودپرداز در شهر تهران، برای بانک متبوع به میزان بیش از ۳۸ میلیون تومان کاهش

خواهد داشت. شایان ذکر است این میزان کاهش هزینه برای شبکه خودپردازهای فقط مربوط به بازه زمانی یک ماهه می باشد که در صورت ادامه این روند صرفه جویی سالانه رقمی بیش از ۴۶۱ میلیون تومان فقط برای شهر تهران خواهد بود.

با توجه به یافته های سایر مقالات و پژوهش ها درباره افزایش کارایی خودپردازها، می توان گفت در مقاله حاضر، مواردی از قبیل، استفاده از توزیع نمایی در شبیه سازی ورود مشتریان به جای استفاده از توزیع یکنواخت یا نرمال، استفاده هم زمان از الگوریتم های ابتکاری و فراابتکاری و یادگیری ماشینی، استفاده نکردن از سناریوهای از پیش تعیین شده، تقسیم بندی خودپردازها در ابعاد زمانی و مکانی، ارایه الگوی کنترل موجودی متناسب با هر یک از شرایط زمانی و مکانی و بهره بردن از جامعه نمونه وسیع تر که باعث نتایجی با قابلیت تعمیم پذیری بیشتری می شوند، ارایه شد. با اتکا به نتایج به دست آمده در مقایسه با سایر پژوهش های مشابه، مشخص گردید با تغییر مکان قرارگیری دستگاه های خودپرداز با توجه به شرایط زمانی و مکانی یاد شده و همچنین تغییر مقادیر حداکثر موجودی اسکناس دستگاه ها به مقدار بهینه و تغییر فواصل زمانی سرکشی و شارژ موجودی دستگاه ها به مقادیر بهینه شده، شاهد بهبود کیفیت خدمات دهی شبکه دستگاه های خودپرداز خواهیم بود. نتایج حاصله از یادگیری ماشینی در مراحل خوشه بندی و درخت تصمیم نشان دهنده این موضوع است که پس از بهینه سازی هزینه کل سیستم کنترل موجودی شبکه دستگاه های خودپرداز، کاهش یافته اند. این در صورتی است که در سایر پژوهش های مشابه نهایتاً به ارایه مقدار شارژ بهینه موجودی و یا فواصل بین شارژ موجودی اشاره شده، اما در مقاله حاضر، این مقادیر با در نظر گرفتن شرایط زمانی و مکانی مخصوص هر یک از خود پردازها در شبکه سراسری دستگاه ها ارایه شده است. باید در نظر داشت که موارد اشاره شده در سایر پژوهش ها منجر به صرفه جویی در هزینه ها گردیده است ولیکن این صرفه جویی ها با در نظر گرفتن شرایط تعداد محدودی خود پرداز (مطالعه بر روی نهایتاً ۲۰ دستگاه خود پرداز) به دست آمده، این در حالی است که در این مقاله مطالعه بر روی تمام دستگاه های خودپرداز شبکه شهر تهران که شامل ۳۶۸ دستگاه می باشد، انجام گرفته، که باعث می شود تا مدل پیشنهادی انطباق پذیری بیشتری نسبت به شرایط خودپردازها در مقایسه با پژوهش های پیشین ارایه دهد.

۷ پیشنهادات

بر اساس موارد ذکر شده به منظور ارتقای کارآمدی شبکه خودپردازها و رفع مشکلات و موانع آنها و همچنین برای مطالعات و پژوهش های آتی موارد زیر پیشنهاد می گردد:

پیشنهادات کاربردی

۱- بررسی ها نشان داد برخی از خودپردازها در ساختمان های اداری (مانند شهرداری ها و دانشگاه ها و سازمان های دولتی و ...) قرار دارند که به علت ارایه سرویس تا پایان ساعات اداری ادارات مذکور کارایی آنها کم است و لازم است محل نصب آنها به گونه ای قرار گیرد که علاوه بر دسترسی کارکنان آن سازمان ها در ساعات اداری و ایام تعطیل سایر افراد نیز در خارج از ساعات اداری بتوانند از خدمات آنها استفاده نمایند.

۲- با توجه به گره مکان شماره ۱ در درخت تصمیم در می یابیم که حدود ۸٪ کل دستگاه ها (۲۹ دستگاه) در این

مکان قرار دارند که از این میان تعداد ۱۰ دستگاه همیشه در خوشه یک یعنی کمتر از ۵۰ مراجعه‌کننده در روز قرار می‌گیرند که با توجه به تعداد بسیار کم مراجعه‌کننده توجیه اقتصادی برای وجود دستگاه خودپرداز در این مناطق وجود ندارد. از طرفی با توجه به گره مکان شماره ۳ در درخت تصمیم شاهد این واقعیت هستیم که با افزایش تقاضا تا (۳۰۰ مراجعه در روز) در این مکان تعداد ۵ دستگاه از سرویس خارج می‌شود که شایسته است جهت مدیریت منابع موجود و افزایش کارایی شبکه خودپردازها موقعیت دستگاه‌های یاد شده در مکان ۱ به مکان ۳ انتقال یابد.

۳- میزان حداکثر موجودی دستگاه‌ها با توجه به مکان قرارگیری دستگاه‌ها تعیین گردد تا در نهایت هزینه کل سیستم کاهش یابد. همچنین برای رسیدن به حداقل هزینه‌ها در سیستم توجه به فواصل زمانی شارژ موجودی دستگاه‌ها ضروری می‌باشد.

۴- با استفاده از الگوی ارایه شده می‌توان ناکارایی خودپردازها را در شبکه خودپردازهای شهر تهران مدیریت نمود و مشکلاتی همچون کمبود اسکناس یا نگهداری نامناسب با تشخیص دستگاه‌های فاقد کارایی با توجه به متمرکز بودن عملیات نظارت شعبه و پول‌رسانی توسط خزانه‌داری مرتفع می‌گردد. در نهایت باید شناسایی مکان‌های جدید و انتقال آن‌ها براساس زمان‌بندی مناسب در دستور کار قرار گیرد چرا که رعایت این موارد علاوه بر کاهش هزینه‌ها و افزایش سطح سرویس‌دهی بانک‌ها به مشتریان سبب افزایش کارایی خودپردازها و افزایش سهم درآمد کارمزدی بانک می‌شود.

پیشنهادات پژوهشی

۱- برای مطالعات و پژوهش‌های آتی پیشنهادهایی از قبیل ارایه مدل ریاضی دو هدفه حداقل‌سازی هزینه نگهداشت پول مازاد و هزینه فرصت از دست رفته و حل مدل جهت دستیابی به متغیرهای نقطه و میزان سفارش پول با استفاده از بهینه‌سازی از طریق شبیه‌سازی و با کمک الگوریتم‌های فراابتکاری و محاسبه ترکیب بهینه اسکناس‌های قابل شارژ در دستگاه در صورت موجود بودن اطلاعات مربوط به ترکیب اسکناس‌های پول‌گذاری شده در دستگاه‌های خودپرداز را می‌توان مدنظر قرار داد.

۲- برای نقاط مختلف شهر مانند مراکز با مراجعه‌کننده کم و یا مراجعه‌کننده زیاد می‌توان از مدل‌های توسعه ماکسیم همجواری نیز سود برد.

۳- در پژوهش‌های آتی می‌توان برای تخمین هزینه‌ها از دیدگاه‌های مدیران و خبرگان بانکی استفاده نمود که پیشنهاد می‌شود ریزه‌هزینه‌های مربوط به پول‌گذاری مانند هزینه خودرو پول‌رسان، هزینه بیمه و درآمدهای دستگاه‌های خودپرداز، نیز محاسبه شود تا نتایج، دقیق‌تر و قابل قبول‌تر باشد.

منابع

- [۱] محرابیان، س.، ساعتی، ص.، هادی، ع.، (۱۳۹۰). ارزیابی کارایی شعب بانک اقتصادی نوین با ترکیبی از روش شبکه عصبی و تحلیل پوششی داده‌ها. تحقیق در عملیات در کاربردهای آن. ۸ (۴)، ۳۹-۲۹.
- [۷] ناجی عظیمی، ز.، قربان پور، الف.، (۱۳۹۴). به کارگیری الگوریتم بهینه‌سازی ازدحام ذرات برای خوشه‌بندی مشتریان. تحقیق

در عملیات در کاربردهای آن. ۱۲ (۱)، ۳۳-۴۷.

- [۸] علیزاده، س.، ملک محمدی، س.، (۱۳۹۳). داده کاوی و کشف دانش گام به گام با نرم افزار Clementine. چاپ سوم، تهران. انتشارات دانشگاه خواجه نصیرالدین طوسی.
- [۹] نصیری، م.، اسماعیلی، الف.، مینایی، ب.، مزینی، ن.، (۱۳۹۰). پیشنهاد شیوه ای مبتنی بر الگوریتم PSO چند هدفه جهت استخراج قوانین انجمنی در داده کاوی. تحقیق در عملیات در کاربردهای آن. ۸ (۴)، ۴۸-۴۱.
- [۱۶] آذر، ع.، مهدوی راد، ع.، موسی خانی، م.، (۱۳۹۴). طراحی مدل ترکیب داده کاوی و تصمیم-گیری چند معیاره (مورد مطالعه، بانک اطلاعات یارانه‌های مرکز آمار ایران). تحقیق در عملیات در کاربردهای آن ۱۲ (۱)، ۹۵-۱۱۱.
- [۲۷] حاجی مولانا، م.، معمارپور، م.، سجادی، خ.، (۱۳۹۶). طراحی مدل پیش بینی تقاضای پول در دستگاه‌های خودپرداز شهر تهران (مطالعه موردی: بانک شهر). نشریه تخصصی مهندسی صنایع ۵۱ (۳)، ۲۸۱-۲۹۵.
- [۲۸] تقوی فرد، م.، خاتمی، م.، سجادی، خ.، (۱۳۹۵). افزایش میزان رضایت شهروندان از دستگاه‌های خودپرداز بانک شهر و کاهش هزینه‌های اقتصادی بانک با به کارگیری مدل کنترل موجودی شبیه سازی شده. اقتصاد و مدیریت شهری ۱۶ (۴)، ۱۸-۱.
- [2] Altunoglu, Y. (2010). Cash inventory management at automated teller machines under incomplete information, MSc Thesis of Turkey BILKENT University, 25-40.
- [3] Davies, D.L. and Bouldin, D.W. (1979) A cluster separation measure, IEEE Transactions on Pattern Analysis and Machine, 24 (2), 224-227.
- [4] Nagi, E., (2017), The application of data mining techniques in financial fraud detection. decision support system, 50, 559-569.
- [5] Hipp, J., Guntzer, V., (2014). Data quality mining. DMKD.
- [6] Zakarian, A., (2015). Mining warranty data in Manufacturing industry. University of Michigan-Dearbon.
- [10] Punj, G.N. and Stewart, D.W. (1983) Cluster analysis in marketing research: Review and suggestions for application, Journal of Marketing Research, 20, 134-148.
- [11] McQueen, J.B. (1967) Some methods for classification and analysis of multivariate observations, Proceeding of 5th Berkeley Symposium on Mathematical Statistics and Probability, 1, pp. 281-297.
- [12] Johnson, R.A. and Wichern, D.W. (2007), Applied Multivariate Statistical Analysis, 6th Edn., Pearson Prentice Hall, USA.
- [13] Kim, K.J. and Ahn, H. (2008). A recommender system using GA Kmeans clustering in an online shopping market, Expert Systems with Applications, 34, 1200-1209.
- [14] Kolos, C., Ágoston, S., Benedek, G., and Gilányi, Z. (2016). Pareto improvement and joint cash management optimization for banks and cash-in-transit firms, European Journal of Operational Research, 1-9.
- [15] Sajjadi, Kh., and Azimi, P. (2014). Optimizing the number of bank branches equipments by simulation and annealing algorithm, Journal of Management Researches in Iran, 18(4), 65-86.
- [17] Naghshineh, N., Hanifi, F., and Kordloei, H. (2013). Management of bank assets and liabilities with the help of linear multi-objective programming by econometric simulation, Case study: Bank X, Journal of Financial Engineering and management of securities (Portfolio Management), 4(14), 61-81.
- [18] Gunasekaran, s., chandrasekaran, c., (2016). A survey on automobile Industry using data mining techniques. International Journal of science and advance technology, 1(4).
- [19] Liang, Y., (2018). Integration of data mining techniques to analyze customer value for the automotive maintenance industry. Expert system and applications. 37, 4789-4796.
- [20] Coenen, F., (2016). Data mining: past, present and future. The Knowledge Engineering Review. 26(1), 25-29.
- [21] Kavand, M. (2010). Design of assets liabilities optimal management mathematical model in non-usury banking - MCDM approach, case study: Iran Tose'e saderat bank, MSc Thesis submitted by help doctor Adel Azar, 35-45.
- [22] Taleeizadeh, A., and Salehi, A. (2015). Stochastic inventory control model under the policy credit purchases, Journal of Industrial Engineering, 49 (1), PP. 69-78.
- [23] Axsäter, S. (2015). Inventory control, Springer, 225, 42-43.
- [24] Smitus, R., Dilijonas, D., Bastian, L., Friman, J., and Drobinov, P. (2007). Optimization of cash management for ATM network, Information Technology And Control, 36(1), 117-121.

- [25] Wagner, M. (2007) The optimal cash deployment strategy-Modeling a network of Automated teller machines, MSc Thesis, Hanken Swedish School of Economics and Business Administration, 70–80.
- [26] Salimifard, Kh., and Farajzadeh, S. (2012), Using monte carlo simulation to determine the amount of money in the ATM and the improvement of customer satisfaction, Proceeding of the 3rd Annual European Decision Science Institute Conference, 24–27 June, Istanbul, Turkey.
- [29] Supatchaya, Ch., Peerayuth, Ch., Juta, P., and John, K. (2013). An optimization-based heuristic for a capacitated lot-sizing model in an automated teller machines network, *Journal of Mathematics and Statistics*, Kasetsart University, Chatuchak, Bangkok, Thailand, 9(4), 283–288.
- [30] Baker, T., Vaidyanathan, J., and Ashley, N. (2012). A data-driven inventory control policy for cash logistics operations: An exploratory case study application at a financial institution, *Decision Sciences*, 44 (1), 205–226.
- [31] Ekinci, Y., Lu, J. Ch., and Duman, E. (2014). Optimization of ATM cash replenishment with group-demand forecasts, *Expert Systems with Applications*, 42 (7), 3480–3490.
- [32] Kolos, C., Ágoston, S., Benedek, G., and Gilányi, Z. (2016). Pareto improvement and joint cash management optimization for banks and cash-in-transit firms, *European Journal of Operational Research*, 1–9.